

O GENEZI AMERIČKE NOVELE

MIRA JANKOVIĆ

Novela — ili na engleskome »short story« — u američkoj književnosti zauzima od ranih početaka pa do danas vrlo istaknuto mjesto. Sa stvaranjem tipično američke verzije novele udaraju se temelji američkoj književnosti, koja će, po jezičnom izrazu i tradiciji usko vezana uz englesku književnost, naći upravo u noveli adekvatan izraz u novoj sredini i vrlo različitim uvjetima konkretne književne situacije.

Na jednom ću primjeru pokušati prikazati kako se u danoj situaciji oblikovala američka novela. U procesu stvaranja uočljive su neke oznake relevantne ne samo za američku verziju novele već i za opći književni pojam te fleksibilne i definicijom teško uhvatljive forme.

Prvi značajni predstavnik američke književnosti Washington Irving (1783—1859) smatra se ujedno i tvorcem prve američke novele, odnosno prozno narativnog oblika koji će se tek poslije označiti terminom »short story«.¹ U času stvaranja pisac još nema određen termin za kraći prozni narativni oblik. Tako on u svojoj zbirci *The Sketch Book* (1819—1820), koja pretežno sadrži putopisne crtice i eseje, od svega tri izričito narativne kompozicije dvije označava kao priče (tale), a jednu kao legendu. Prva »priča«, »The Spectre Bridegroom« jest slobodna prozna verzija njemačke balade, Bürgerove »Lenore«. U drugoj »priči«, »Rip Van Winkle«, Irving polazi korak dalje, i radnju originalne njemačke bajke iz brdovitog kraja u Thüringenu premješta u Catskill Mountains u Americi. Irving uspoređuje praznovjerje izvorne bajke s praznovjerjem germanskih doseljenika i indijanskih starosjedilaca u Americi. Fabulu germanske bajke, premještajući je u Novi svijet, stavlja u mnogo određeniji prostorni i vremenski okvir, u doba američke revolucije, a u radnju upleće i neke historijske ličnosti. Irving stvara

¹ Engleskom terminu »short story« u našem, kao i u mnogim drugim jezicima, odgovara termin novela, dok je engleski izraz »novel« termin za roman. Doslovni prijevod »short story« kao »kratka priča« nije uvijek na mjestu; odgovara naime samo kraćim oblicima, koji se u engleskom obično nazivaju »short short-story«.

atmosferu u kojoj se naslijedeno i zatečeno praznovjerje stapaju s realističnim povijesno-geografskim okvirom. Takvim je postupkom uspio tradicionalnu fantastičnu bajku preoblikovati, do stanovite mjere, u realističnu pripovijetku.

Mnogi su ugledni povjesničari književnosti proglasili »Rip Van Winkle« prvom američkom novelom,² no čini mi se, to nije posve opravdano. Ako bismo, naime, na osnovi toga teksta htjeli donijeti kakve zaključke o formalnim aspektima novele, ne bismo mogli poći dalje od ovih konstatacija: da je Irving vremenski i prostorno neodređenu bajku lokalizirao, a fantastičnu radnju opravdao praznovjerjem realistične sredine. To je svakako vrlo značajan potez u odnosu na prije spomenutu proznu verziju balade, ali predstavlja tek jedan korak u razvoju američke novele. Smatram da se Irving tek u trećoj narativnoj kompoziciji, koju je nazvao legendom, uspio približiti formi novele. »The Legend of Sleepy Hollow« značajna je upravo po tome što cijela kompozicija odražava književnu situaciju u Americi i odnos prema evropskom književnom naslijeđu, a u njezinim se obrisima naziru strukturalni elementi novoga, tipično američkog oblika novele.

Dovoljno je uzeti u ruke bilo koje od anotiranih izdanja »The Legend of Sleepy Hollow«³ i pregledati mnogobrojne, iako gotovo nikada potpune bilješke koje se odnose na književne paralele i aluzije na evropsku, prvenstveno englesku književnost. Naći ćemo tu verbalne paralele sa stihovima iz »Hamleta« ili »Kralja Leara«, doslovnih citata iz Milтона, iz pjesama Roberta Burnsa, osobito onih koji govore o praznovjerju i nadnaravnim pojavama. Osim anotiranih verbalnih sličnosti, *Legenda* obiluje slikama, pa i čitavim scenama što živo podsjećaju na Milтона, osobito na pjesmu »L'Allegro«. Jedan citat upućuje na engleskog satiričara Samuela Butlera (1612—1680), kojemu Irving duguje ponešto od svoje, istina, mnogo blaže političke satire, osobito u prikazu glavnog lica *Legende*.

U formalnom su pogledu Irvingovi najdirektniji uzori engleski esejisti 18. stoljeća, od Addisona do Goldsmitha. Posljednjemu je Irving po sklonostima, interesu i temama najbliži. Pretežan su dio *Sketch Booka*, putopisne crtice, skice i meditativni eseji, vrlo bliski Goldsmithovu stilu. U tome je stilu i jedna od mnogobrojnih digresija u *Legendi*, gdje pisac u prvom licu govori o svojim uspomena-ma iz djetinjstva. O Goldsmithu, svom velikom književnom uzoru, piše Irving i vrlo uspješnu biografiju.⁴

² U reprezentativnoj antologiji *The American Tradition in Literature*, ed. S. Bradley, R. C. Beatty, E. H. Long, 1956., ističe se »Rip Van Winkle« kao »prva američka novela«, Vol. I, str. 353, bilj. 4.

³ *Ibid.*, Vol. I, str. 374—399.

⁴ *The Life of Oliver Goldsmith*, 1840.

Drugi, nešto manje isticani, ali možda još značajniji utjecaj na Irvingov cjelokupni opus dolazi od njegova susreta i književnog dodira s Walterom Scottom. Tu je u prvom redu Irvingova historijska tematika, osobito prikaz rane prošlosti New Yorka,⁵ satkan iz priča i bajki, anegdota i legendi, dobrim dijelom iz usmene predaje. Po tome podsjeća na Scotta kao sakupljača škotskoga narodnog blaga. U Scottovu je prijevodu upoznao Bürgerovu »Lennoru«, obrađenu u »The Spectre Bridegroom«. Scottovim poticajem i konkretnom pomoći izdaje Irving u Evropi prvi dio svoje zbirke »The Sketch Book«.⁶

Početak *Legende*, širok panoramičan prikaz kraja u kojem će se odvijati radnja, s geografskim podacima i historijskim osvrtom, posve je u stilu početaka Scottovih historijskih romana; evo dvaju gotovo paralelnih početaka:

W. Scott: *Ivanhoe* (1819)

U onom prijatnom predjelu vesele Engleske, koji oplakuje rijeka Don, prostirala se u davna vremena velika šuma i pokrivala veći dio uzvisina i dolina, koje leže između Sheffielda i ugodna grada Doncastera.

W. Irving: *The Legend of Sleepy Hollow* (1820)

U dnu jednog od onih prostranih zaljeva uvučenih na istočnoj obali Hudsona u velikom prostranstvu rijeke, koji su davni holandski moreplovci nazvali jezerom Tappan, i gdje bi uvijek oprezno spustili jedra i preporučili se zaštitu sv. Nikole pri p'ovidbi, leži malo trgovište ili seoska luka, koju neki zovu Greensburgh, ali je opće i bolje poznata pod imenom Tarry Town.

U stvaranju atmosfere u djelima obaju pisaca stanovitu ulogu igra naslijeđeno praznovjerje:

Scott: »Oveća čistina na sredini proplanka, čini se, da je nekad služila za vršenje obreda praznovjerja druida...«⁷

Irving: »... da je neki stari indijanski poglavica, prorok ili čarobnjak, tu vršio svoja vraćanja...«⁸

⁵ *History of New York to the End of the Dutch Dynasty*, 1809.

⁶ U predgovoru jednom kasnijem izdanju Irving citira iz svoje korespondencije sa W. Scottom pasuse koji se odnose na prvo izdanje *Sketch-Booka*. Na kraju tog predgovora kaže: »Tako sam zahvaljujući dobrotivom i srdačnom pokroviteljstvu Sir Waltera Scotta započeo književnu karijeru u Evropi...«. — Washington Irving: *The Sketch Book*, ed. Karl Heinz Wirzberger, 1954., Englisch-Amerikanische Bibliothek, Vol. II, str. 43.

⁷ Walter Scott: *Ivanhoe*, Pocket Book, str. 6.

⁸ »The Legend of Sleepy Hollow«. *The American Tradition*, Vol. I, str. 375.

Ipak postoji bitna razlika u tome što Scott o praznovjerju govori u općem uvodnom dijelu svog historijskog romana, kod Irvinga, naprotiv, praznovjerje intenzivno prožima atmosferu cijele novele. Scott nakon općeg, uvodnog dijela daje objektivni prikaz društvene situacije razdoblja s težištem na odnosu i sukobu Saksonaca i Normana, koji predstavlja osnovnu strukturu romana. Irving od objektivnoga općeg uvoda prelazi na subjektivni, esejistički stil vlastitog doživljaja atmosfere prikazanog kraja:

»Tu sam se našao u podne, kad je sva priroda osobito tiha... opojan i sanjiv utjecaj čini se kao da lebdi nad tim krajem i prožima atmosferu...«⁹

Scottova historijska panorama napučena je predstavnicima svih društvenih slojeva srednjovjekovne Engleske. Irving prikazuje svoj doživljaj pustih prostranstava Novog kontinenta s gotovo iščezlim tragovima starosjedilaca i malo, izolirano naselje evropskih došljaka. Scottov se roman odvija u nizu scena koje treba uvijek nanovo postavljati. Kod Irvinga je scena zbivanja nužno ograničena, ali jedinstvena, a atmosfera intenzivnija, što je uostalom jedna od distinkcija novele nasuprot romanu. U ovom je slučaju Irving prikazom vlastita doživljaja postigao stanovit intenzitet, kao digresiju u stilu svojih deskriptivnih eseja iz *Sketch Booka*. Tako stvorena atmosfera imaće i važnu funkciju u razvoju radnje.

U određivanju vremena radnje »in a remote period of American history, that is to say, some *thirty years since*« služi se Scottovom formulacijom u romanu *Waverley*, koji ima podnaslov »*'tis sixty years since*«. Očita sličnost s ovim Scottovim romanom postoji u prikazu mjesta radnje. Američka farma holandskog doseljenika po mnogim detaljima, a posebno po načinu prikazivanja, podsjeća na farmu u nizinskoj Škotskoj iz romana *Waverley*. Kod Irvinga glavno lice, upravo poput Scottova Waverleya, polako jašući kroz okolni pejzaž prema obližnjoj farmi registrira detalje na svom putu kroz šumu, polja i oranice, kroz voćnjak i gospodarsko dvorište do glavne stambene zgrade, i poslije njezine unutrašnjosti. Irvingov izbor te tehnike, naime akcionog prikazivanja scene očima lika koji je u pokretu, bio je vrlo sretan zahvat; kao da je uočio prednost takve »pokretne scene« za kraću narativnu formu nad širokim panoramičkim, ali statičkim, prikazom koji je tipičniji za roman.

Irving se u *Legendi* izričito poziva na jedno djelo iz rane američke književnosti i spominje priče o vješticama iz djela¹⁰ Cottona Mathera (1663—1728). Te priče Irvingovo glavno lice znade

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Memorable Providences Relating of Witchcrafts* (1689).
The Wonders of the Invisible World (1693).

gotovo napamet, povezujući ih s lokalnim pričama o praznovjerju, sačuvanima usmenom predajom. Isprepleću se tako srodni motivi indijanskog folklora s onima iz evropske tradicije. U Irvingovoj se obradi neke priče dodiruju i sa stvarnim događajima iz ne tako daleke američke prošlosti. Poznati motiv o bezglavom konjaniku dobiva historijsku pozadinu u Irvingovoj »sanjivoj kotlini« (Sleepy Hollow), gdje je navodno izgubio glavu neki hesenski plaćenik, koji je na britanskoj strani sudjelovao u američkom ratu za oslobođenje.

Vrlo je interesantno i za razvoj američke novele relevantno Irvingovo objašnjenje koje u esejističkom stilu iznosi u jednoj digresiji u samoj *Legendi*. U sanjivoj kotlini, tom zabačenom kraju, dugo su se — kaže Irving — zadržali drevni običaji ranih holandskih doseljenika i čuvali usmenom predajom u atmosferi začaranoj od indijanskih starosjedilaca, a kad su stvarna zbivanja iz američko-britanskih ratnih sukoba doprla do tog osamljenog naselja, uklopila su se u lokalne priče o nadnaravnim pojavama. Od stvarnih je događaja, kaže dalje Irving, prošlo upravo dovoljno vremena da bi pripovjedač mogao ukrasiti svoju priču s malo pristale fikcije i u neodređenosti sjećanja prikazati sebe kao junaka nekog pothvata.

Irving je pravi majstor slikovita prikaza situacija. Tako, poput *genre*-slike holandskih slikara, prikazuje scenu u kojoj se pre-pričavaju priče i sjećanja, u nekom »uspavljajućem, prigušenom tonu, kojim ljudi govore u mraku, dok lica slušača samo tu i tamo osvijetli po koji tračak odsjeva lule«.

U stiliziranu sliku holandskog kolorita Irving unosi neke boje i detalje iz američke scene. Dok stariji pričaju, mladež pleše uz svirku staroga sjedokosog Crnca — »putujućeg orkestra toga kraja kroz više od pol stoljeća«. Iz prikrajka ples promatraju Crnci s farne i iz susjedstva, svake dobi i uzrasta, oblikujući »piramidu sjajnih crnih lica na svakom prozoru i vratima, s oduševljenjem prateći ples, kolutajući bjelinom očnih jabučica, uz bjelokosni osmijeh od uha do uha«.¹¹

U dugom uvodnom dijelu *Legende*, punom digresija, Irving nekoliko puta najavljuje početak radnje, ali ga ponovno prekida novim digresijama i odgađa početak akcije, odnosno uvođenje glavnog lika. I kada se taj lik konačno pojavi, pisac će njegovim očima prikazivati obilje jesenskog pejzaža, uz kulinarske reakcije junaka, u stilu priča o zemlji Dembeliji:

¹¹ *The American Tradition*, Vol. I, str. 392.

»U svojoj je proždrljivoj svijesti vidio odojke kako trče pečeni s pudingom u trbuhu i jabukom u gubici... guske kako plivaju u vlastitom soku... i purane s ogrlicom od slasnih kobasica...«¹²

Radnja započinje tek negdje u posljednjoj četvrtini teksta, brzo dolazi do kulminacije i naglo završava. Glavni junak Ichabod Crane, Yankee iz Connecticuta, došao je u malo, ali kompaktno naselje Holandšana. Tu se, u sceni podvale, sukobljuje s mladim holandskim farmerom, gubi i nestaje bez traga. Podvala je u stvari test za došljaka u novi kraj, a oblikovana je u stilu tipično američke tzv. »pretjerane priče« (tall tale), najkarakterističnijeg oblika američkog folklor.¹³ U strukturi *Legende* »pretjerana priča« s podvalom je centralna scena i predstavlja kulminaciju radnje, a njezina formativna funkcija, ovdje vrlo očita, značajna je za razvoj američke novele.

U stvaranju nove narativne forme Irving polazi od evropske književne tradicije, poezije i satire, eseja i historijskog romana, ali i od raznih oblika usmene književnosti Staroga i Novoga svijeta. U toj šarolikosti raznih poticaja i utjecaja Irving vješto povezuje razne stilove i s lakoćom prelazi iz epskih, objektivnih prikaza historijskog romana na slikovite opise i subjektivne reakcije u stilu deskriptivno-meditativnog ili ponekad eksplikativnog eseja. To se odnosi na prvi, uvodni, nerazmjerno dug dio. No u taj pretežno statički i digresivni prikaz Irving ubacuje pokoju kraću scenu u pokretu. Postepeno, ritam pokreta postaje sve brži: nakon polagana kasa junaka kroz jesenji pejzaž u predvečerje slijedi divlji galop kroz sablasnu noć, po motivu i ritmu blizak baladi (poput Irvingu poznate Bürgerove »Lenore«, »Der Wilde Jäger« ili Goetheova »Erlköniga«). Paralelno s ubrzanjem ritma mijenja se i Irvingov stil, a najuočljivije dužina i struktura rečenice. Ilustrirajmo to kratkom analizom dvaju primjera. Prva rečenica iz uvodnoga, opisnog dijela, koju moram ponovno citirati, strukturirana je ovako:

U dnu jednog od onih prostranih zaljeva
 uvučenih na istočnoj obali Hudsona
 u velikom prostranstvu rijeke
 koju su davni moreplovci nazvali jezerom Tappan
 i gdje bi uvijek oprezno spustili jedra i
 preporučili se zaštitu sv. Nikole pri plovidbi
 leži malo trgovište ili seoska luka
 koju neki zovu Greensburgh,
 ali je opće i bolje poznata pod imenom Tarry Town.

¹² *Ibid.*, str. 382.

¹³ Proučavanje američkog folklor, prvenstveno raznih oblika usmene književnosti, novijeg je datuma. Početkom se može smatrati izdavanje časopisa *Journal of American Folklore*, od 1888.

Ta duga, prilično pravilno strukturirana rečenica, sastoji se od devet klauza. Nakon šest uvodnih klauza dolazi glavna rečenica s predikatom i alternativnim subjektom. U uvodnim klauzama svaka slijedeća kvalificira posljednju (s razmakom tiskanu) riječ u prethodnoj, a iza glavne rečenice slijede dvije klauze koje se odnose na subjekt. Taj je složeni rečenični sklop karakterističan za uvodni, geografsko-historijski i digresivni prikaz mjesta radnje. U malome, ta rečenica odgovara i strukturi cijele kompozicije: nakon nekoliko opisnih dijelova uvoda (u rečenici klauza), dolazi tek u drugoj polovici do radnje (odnosno glavne rečenice). Usporedit ćemo navedeni primjer s jednim ulomkom iz akcionoga dijela:

Vidio je zidove crikve nejasno kroz drveće.

Sjetio se mjesta gdje je nestao Bromov sablasni laknec.

«Ako samo uspijem stići do mosta», mislio je, «bit ću spašen.»

U to je čuo kako vranac dahće i puše tik iza njega;

čak mu se činilo da osjeća njegovu vruću sapu.

Iako nešto kraći od prvog primjera, ovaj se dio sastoji od pet znatno kraćih nezavisnih i vrlo slično strukturiranih rečenica. Karakteristično za akcioni stil, u svakoj je rečenici glagol u samom početku ili gotovo na početku. Ritmička rečenica nije daleko od stiha, a kroz pravilan se ritam gotovo osjeća hitar kas junaka kroz noć, kao u kakvoj baladi.

U prikazu likova služi se Irving raznim tehnikama. Prikaz glavnog junaka, kojem daje dosta mjesta i u uvodnom dijelu, blizak je načinu kakvim se služi Walter Scott u historijskom romanu (vrlo detaljan opis pojave glavnog junaka, podrijetlo, način života, zanimanje itd.), a sve to u uvodnom dijelu, prije početka radnje. Druga dva nosioca radnje kod Irvinga vidimo uglavnom očima glavnog junaka. Svoju odabranicu Katrinu, bogatu nasljednicu holandskog farmera, glavni junak gotovo identificira s njezinim posjedom, pa tako karakterizira zapravo više sebe nego nju:

«... njegovo je srce čeznulo za djevojkom koja će naslijediti ova polja, a mašta se bavila idejom o njihovu laku pretvaranju u gotov novac i ulaganjem u neizmjerne površine neobrađene zemlje i drvene palače u divljini. Njegova je bujna fantazija gotovo već ostvarila te nade i dočarala mu rascvalu Katrinu, s brojnom djecom, na kolima sa starim namještajem, iz koga vise lonci i kotlići; a sebe je vidio na polaganoj kobili, uz koju trčeli ždrijebe, kako kreće za Kentucky, Tennessee, ili bog zna kud.»¹⁴

U liku Ichaboda Cranea Irving je stvorio prototip američkog graničara pionira svih vremena, s trajnom težnjom prodora u nova

¹⁴ *The American Tradition*, Vol. I, str. 382.

prostranstva Divljeg zapada. Kao takav, dolazi u sukob s konzervativnijim tipom doseljenika, mladim holandskim farmerom, koji se također bori za Katrinu, odnosno želi sačuvati holandsko naselje ranih doseljenika. U razvoju radnje holandski će farmer vještom podvalom izigrati poduzetnog Yankeeja (došljaka engleskog podrijetla), osvojiti Katrinu i sačuvati farmu u »sanjivoj kotlini«, a opasni će protivnik netragom nestati. Time formalno završava Irvingova *Legenda*.

No Irving *Legendi o sanjivoj kotlini* dodaje *Postscript*, iz kojega naknadno saznajemo nešto o kasnijoj sudbini nestalog junaka. Pojavio se navodno u nekom udaljenom kraju, studirao pravo, bavio se politikom, bio biran, pisao za novine, postao sudac, postigao je, ukratko, zapaženu karijeru. *Legendi* Irving suprotstavlja zapise navodnog historičara Mr. Knickerbockera (jedan od Irvingovih pseudonima), i po glavnog junaka nesretni svršetak mijenja naknadno u »happy end« za poduzetnog američkog graničara. Ističemo ovdje kvalitetu karakterizacije lika, koji prerasta okvir anegdote, priče ili zabavno ispričane verzije nekog događaja, i postaje prototip određene sredine u širim prostornim i vremenskim razmjerima. A takav je način karakterizacije svojstven noveli.

Postscript je posebno zanimljiv s gledišta forme Irvingove kompozicije. U njemu autor navodi da je prethodna priča (tale) dana »gotovo doslovnim riječima kakvim ju je čuo pričati«. Dakle *Legendu* o sanjivoj kotlini sada u *Postscriptu* naziva pričom, i naknadno spominje da ju je vjerno zapisao prema *usmenoj verziji*. To će mu čitalac jedva moći povjerovati, jer je osobito dugi uvodni dio (uzmimo samo prvu rečenicu) vrlo daleko od pripovjednoga, govornog stila. Takvu se stilu Irving približava tek u drugome, kraćem, akcionom dijelu kompozicije. Da bi čitaoca ipak naknadno uvjerio kako je priča napisana prema usmenom pripovijedanju, Irving u dodatku uvodi i pripovjedača (*narrator*, odnosno *story-teller*) i naknadno prikazuje pripovjednu situaciju u kojoj jedan od slušalaca postavlja pitanje o značenju pripovijesti (*story*), što se njome htjelo dokazati i može li se prihvatiti kao istinita. Dok odgovor na pitanje o značenju ostaje otvoren, na pitanje o istinitosti pripovjedač primjećuje kako u polovicu ispričanoga ni sam ne vjeruje.

Irvingova je kompozicija najbolja ilustracija za proces razvoja nove književne forme — ili možda bolje, adaptaciju jedne vrlo stare a vrlo fleksibilne forme u specifičnoj književnoj situaciji. Polazeći od konkretnih uzora suvremene evropske, prvenstveno engleske književnosti, Irving u toku stvaranja postepeno mijenja stil, unosi nove elemente i naknadnim dodatkom daje kompoziciji drugi oblik. Epska objektivno deskriptivna proza romana i subjek-

tivnija meditativno eksplikatorna proza ustupa u akcionom dijelu pred stilom formiranim pod utjecajem oblika bližih usmenoj književnosti, kao što su balada, priča i tipično američka »tall tale«.

Osim prikazanog utjecaja balade na Irvingov prozni stil, zanimljivo je osvrnuti se na adaptaciju teme i motiva preuzetih iz folklornih priča i balada. U prvoj fazi Irving premješta radnju iz stare evropske postojbine u američku sredinu (»Rip Van Winkle«); u drugoj nastoji demistificirati sadržaj, pa na kraju »Spectre Bridegroom« (prozna verzija »Lenore«) konstatira da sablasni jahač »kako ste morali znati cijelo vrijeme, nije bio sablast«. ¹⁵ Obje faze, naime premještanje radnje u Ameriku i demistifikaciju-objedinjuje u *Legendi*. U kulminaciji radnje baladu modificira motivom o podvali, tipičnoj za američku pretjeranu priču. I na kraju dodaje okvir, pripovjednu situaciju kojom naknadno priču stavlja u usta pripovjedača. Tim se zahvatom približio tradicionalnoj formi novele, uokvirene pripovjednom situacijom kao u *Tisuću i jednoj noći*, *Decameronu*, ili *Kanterberijskim pričama*. Usmena priča piščevim zahvatom, naime karakterizacijom pripovjedača, prikazom određene pripovjedne situacije, a često i reakcije slušalaca, dobiva nove dimenzije i kompleksnije značenje — pretvara se u novelu.

Irvingov je tekst osobito ilustrativan za taj proces, upravo s razloga što novelistički zahvat dolazi naknadno, pa je tako uočljiviji. Vjerojatno je Irving bio i donekle svjestan da je u odnosu na svoje neposredne književne uzore, a u specifičnoj književnoj situaciji, stvorio i specifičnu književnu formu. Dokazuje to, uostalom, i kolebanjem u terminima kojima želi označiti svoju kompoziciju: legendu iz naslova kasnije zove pričom, odnosno pripovijestu.

Washington Irving potpuno je opravdano nazvan »ocem američke novele«, a »*The Legend of Sleepy Hollow*« prvom novelom u američkoj književnosti. U procesu geneze forme lijepo se može pratiti postepeno oslobađanje od dominantnog utjecaja engleskih književnih uzora. O tome govori i Irvingov duhoviti izbor pseudonima, pod kojima je objavljivao u pojedinim razvojnim fazama. Najprije se javlja kao »Johnathan Oldstyle« i piše o temama i u stilu engleske književne tradicije, osobito po uzoru na Olivera Goldsmitha, putopisca i esejista. Zatim se pod pseudonomom »Diederich Knickerbocker« bavi humorističkim prikazom rane američke povijesti na osnovi legenda, pripovijesti i anegdota, u kojima se prepleću motivi germanskih (holandskih, engleskih i niemačkih) doseljenika s autohtonim indijanskoameričkima. Kao sakunliuč usmene predaje i »historičar«, u toj je fazi, poput Waltera Scotta, na

¹⁵ *The Sketch-Book*, str. 214.

prijelazu iz klasicizma u romantizam. Pod pseudonimom »Geoffrey Crayon« izdaje *Sketch Book*, zbirku pretežno putopisnih zabilježaka i crtica u »slikarskom« stilu. U zbirci su svega tri narativne kompozicije, od kojih »The Legend of Sleepy Hollow«, koja dolazi na kraju knjige,¹⁶ predstavlja njezinu kulminaciju, te sintezu i najviši domet Irvingova cjelokupnog stvaranja. Po američkoj tematici i originalnom oblikovanju pisac nije više samo Oldstyle, historičar Knickerbocker ili Geoffrey Crayon, već pisac kojemu najbolje odgovara njegovo pravo američko ime *Washington Irving*.

Pisana na engleskom jeziku, američka književnost smatrala se općenito još i početkom našeg stoljeća i u samoj Americi podređenom granom engleske književnosti.¹⁷ S takvih se pozicija Irving ocjenjuje kao imitator u klasicističkom smislu, ali ne uvijek uspio. Tako ga spominju kao »razvodnjena Addisona« ili ga smatraju »Goldsmithovim privjeskom«. Vremenski se Irving javlja u dijalektici klasicizam — romantizam, ali u specifičnoj književnoj situaciji u Americi, gdje klasika nije antika kao u Evropi, već naslijeđena, prvenstveno engleska književnost. No romantični otpor protiv dominacije »engleske klasike« neće se, kao u evropskim zemljama, moći osloniti na kompaktnu nacionalnu pučku tradiciju. Daleko od izvora, bit će to eventualno fragmenti preneseni usmenom predajom, vrlo različita podrijetla, a indijanski folklor starosjedilaca ostat će zbog općih prilika i jezične barijere gotovo nepristupačan. Još je veći problem u takvoj književnoj situaciji pravi jaz između »klasičnih« književnih formi i doživljaja novog kraja, koje je vrlo teško oblikovati prema postojećim evropskim uzorima. Otpor postojećim formama i traženje novog izraza — kao jedna od karakteristika romantizma uopće — bitni su u formativnoj fazi američke književnosti. U takvoj je situaciji najvažniju ulogu odigrao Washington Irving stvarivši »short story«, taj američki oblik novele, nesumnjivo do danas najtipičnije američke književne forme. Klasicist Irving, »imitator« engleskih uzora, ustupa pred romantičarom u traženju novog oblika za nove, američke teme, kao što se jasno vidi u *Legendi*. Kao romantičar ide donekle sličnim putovima kao i romantičari u Evropi, ali i korak dalje ako mu to diktira oblikovanje specifičnog doživljaja. Irving, kao i toliki romantičari — posebno u Britaniji i Njemačkoj — poseže za baladom sa svim njezinim folklornim obilježjima. U Engleskoj se godina

¹⁶ Slijedi još samo kao zaključak piščev *L'Envoi*, koji po naslovu podsjeća na svršetak Kanterberijskih priča Geoffreyja Chaucera — pa je vjerovatno i pseudonim »Geoffrey Crayon« aluzija u tom smislu.

¹⁷ Prekretnicu u takvom shvaćanju izazvalo je djelo V. L. Parringtona: *Main Currents in American Thought*, 1927, s težištem na historijsko-ideološkom aspektu.

izdanja *Lyrical Ballads* s programatskim predgovorom smatra početkom romantičarskog pokreta. Balada pučkog podrijetla igra važnu ulogu u traženju novog poetskog izraza. Irving ide prvenstveno tragom interesa škotskih književnika, koji se bave ne samo skupljanjem englesko-škotskih pučkih balada već i prevođenjem, u prvom redu s njemačkoga. Irvingov dobar znanac i književni uzor Walter Scott već 1796. objavljuje neke od svojih prijevoda,¹⁸ a među njima i Bürgerovu »Lenore«, Irvingov neposredan uzor za oblikovanje narativne proze. Tu se Irving odvajava od razvojne linije engleskog romantizma, gdje dominira lirski izraz i naracija u stihu, te pokazuje stanovite dodire s narativnom poezijom i prozom njemačkih romantičara. Ali kod Irvinga balada ima sasvim posebnu formativnu funkciju u stvaranju narativno proznog oblika, kojim izražava doživljaj novog svijeta. Irving baladu demistificira i prilagođuje stvarnosti, a njezin tradicionalni oblik modificira autohtono američkom »pretjeranom pričom«. Stil meditativno-eksplikatorne deskripcije pretvara se u narativno-dramatični stil poput balade. Kod Irvinga je dramatičnost prvenstveno u akciji, pokretu — dijaloga gotovo i nema. I upravo akcioni vid naglašen je u kulminaciji tvarnom (ne verbalnom) podvalom u stilu usmene tipično američke »tall tale«, koja govori o snalažljivosti došljaka u novoj sredini.

»The Legend of Sleepy Hollow« može se, po svim iznesenim oznakama, smatrati prvom američkom novelom, a Washington Irving, kao njezin tvorac, upravo po tome »ocem američke književnosti«. Da je stvorio formu koja će najbolje odgovarati upćoj i književnoj situaciji u Americi, dokazuje prihvaćanje i dalji razvoj američke novele do naših dana.

Irvingova *Legenda* zanimljiva je i izvan okvira američke književnosti, kao uspio eksperiment u pojedinim fazama razvoja i kao odgovarajući izraz dane književne situacije. U tom se procesu mogu uočiti konture ne samo američke novele već i novele kao književne forme upće: odnos prema drugim oblicima narativne i nenarativne proze — prema romanu i eseju, narativno-dramatičnom stihu — posebno prema baladi te nekim oblicima izričito usmenoga stvaralaštva.

¹⁸ Scott među ostalim prevodi s njemačkog i Hasanaginicu. (vidi Mura Janković: »Tri prijevoda Hasanaginice u Škotskoj«, JAZU, Rad 304).

Mira Janković: GROWTH OF THE AMERICAN SHORT STORY

Summary

Washington Irving's »Legend of Sleepy Hollow« might be considered as the most outstanding of the early short stories in American literature. Especially as its text unfolds the growth of a new literary form and a gradual departure from novelistic techniques, or from an essayistic style, based on models from English literature, which still prevail in the first part of Irving's composition. After the long-winded mainly descriptive introductory part with many digressions written in long and complex sentences, the style and sentence structure change when, in the second part, the action begins to progress. In the central scene of that part, based on the traceable motif from a German ballad, but set in America, the style is transformed into short, simple sentences following the balladic movement.

In the *Postscript*, in a way of afterthought, Irving superadds a narrative frame, introducing the narrator who is supposed to have delivered his tale in oral transmission to a reactive and commenting audience. Thus, from that supplemental point of view, the precedent story reveals a wider range of meaning. By reshaping the originally »written« story into an »oral« one, a process comparable with that of the traditional novella, Irving has paved the way for the further development of the American short story.